

Z NASZYCH REZERWATÓW

Roślinność rezerwatu przyrody nieożywionej „Ostrzyca Proboszczowicka”

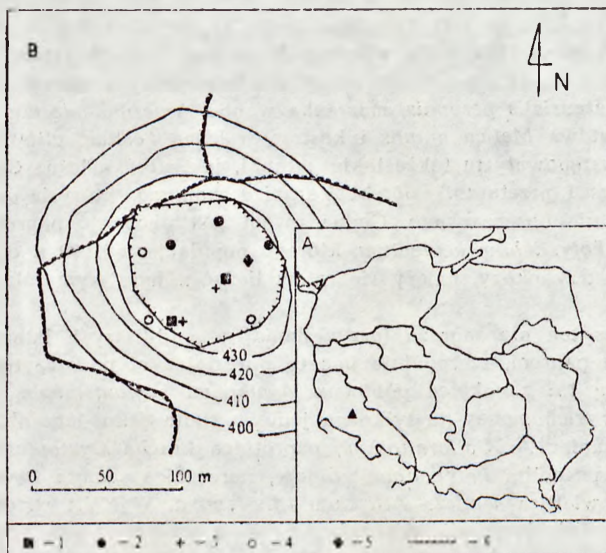
Rezerwat „Ostrzyca Proboszczowicka” leżący w południowo-zachodniej części Pogórza Kaczawskiego, w województwie legnickim, jest jednym z najpiękniejszych na tym obszarze, choć nie należy do najbardziej znanych.

Utworzony został w 1962 r. celem ochrony gołoborzy bazaltowych, unikatowych w skali całego kraju, a będących następstwem intensywnego wietrzenia trzeciorzędowego (Birkenmajer 1967). Samo wzgórze powstało w wyniku mioceńskich erupcji wulkanicznych, z których do dnia dzisiejszego na powierzchni pozostał tylko nek czynnego w tym miejscu wulkanu. Płytko zalegające podłoże skalne utrudnia tworzenie się, szczególnie w szczytowych partiach wzgórza, prawidłowo wykształconych gleb. Duże nachylenie stoków i specyficzne warunki mikroklimatyczne tworzą zróżnicowane siedliska dla interesujących gatunków roślin, z których wiele stanowi florystyczne rzadkości Dolnego Śląska.

Najbardziej znany z nich jest czosnek sztywny *Allium strictum*, mający tu niegdyś swoje jedyne stanowisko w Polsce. Był on notowany na Ostrzycy jeszcze przed wojną (Schube 1903). W ostatnich latach, mimo ponawianych poszukiwań, nie udało się go już odnaleźć i powszechnie traktowany jest jako wymarły (Zarzycki, Wojewoda 1986). Podobna jest sprawa z mchem *Cynodontiella schisti* odnalezionym tu przez Limprichta (1876), a później już nie potwierdzonym.

Natomiast do dziś na suchych, silnie nasłonecznionych gołoborzach rosną inne gatunki podawane przed wojną przez Schubego (1903) i Paxa (1915). Są to m. in. wyka grochowata *Vicia pisiformis*, oman szlachtawo *Inula conyza*, kostrzewa biała *Festuca pallens*, lepnica zwisła *Silene nutans f. glabra* (w rzadkiej, pozbawionej owłoszenia, odmianie), lebiodka pospolita *Origanum vulgare* i wątrobowiec — manna jadalna *Grimmaldia fragrans*. Spośród innych interesujących gatunków ciepłolubnych wymienić należy także czyszcicę drobnokwiatową *Acinos arvensis*, czyszcicę storzyszek *Calamintha clinopodium*, pięciornik srebrny *Potentilla argentea*, ciemlezyk białokwiatowy *Vincetoxicum hirundinaria* i naparstnicę zwyczajną *Digitalis grandiflora*. Wymienione rośliny rosną na podszczytowych skałach i gołoborzach; tworzą drobne murawy i okrajki cie-

plolubnego lasu z rzadko w Polsce opisywanego zespołu *Aceri-Tilietum*. Są to wielogatunkowe lasy zboczowe, z panującymi w warstwie drzewostanu: jesionem wyniosłym *Fraxinus excelsior*, lipą szerokolistną *Tilia platyphyllos*, klonem zwyczajnym *Acer platanoides*, dębem bezszypułkowym *Quercus petraea*, lipą drobnolistną *Tilia cordata* oraz domieszką wie-

Ryc. 1. A. Położenie rezerwatu przyrody nieożywionej „Ostrzyca Proboszczowicka”; B. rozmieszczenie roślin w obrębie rezerwatu: 1 — wyka grochowata, 2 — paprotnik kolczysty, 3 — oman szlachetawa, 4 — warzynek wilczelyko, 5 — zanokcica skalna, 6 — granica rezerwatu. A. Location of „Ostrzyca Proboszczowicka” hill; B. distribution of some plant species in the nature reserve: 1 — *Vicia pisiformis*, 2 — *Polystichum aculeatum*, 3 — *Inula conyza*, 4 — *Daphne mezereum*, 5 — *Asplenium trichomenes*, 6 — boundaries of reserves

lu innych gatunków, którą na Ostrzycy tworzą: jawor *Acer pseudoplatanus*, wiąz górski *Ulmus scabra* i buk zwyczajny *Fagus sylvatica*. Runo tych lasów jest silnie uzależnione od warunków mikroklimatycznych i wystawy stoków, na których się rozwijają. Na stokach południowych tworzą je gatunki ciepłolubne — dzwonek brzoskwiniolistny *Campanula persicifolia*, kokoryczka wonna *Polygonatum odoratum*, groszek leśny *Lathyrus sylvester*, przytulia pospolita w odmianie wyprostowanej *Galium mollugo* var. *erectum*, kostrzewa blada *Festuca pallens*, wyka grochowata *Vicia pisiformis*, a w warstwie krzewów zaznacza się duży udział irgi zwyczaj-

nej *Cotoneaster integerrima*, której ostrzycka populacja jest jedną z największych spośród ośmiu stwierdzonych na Dolnym Śląsku w latach powojennych (Browicz 1959).

Na stokach o wystawie zbliżonej do północnej runo zmienia swój skład. Wczesną wiosną dominują w nim geofity: kokorycz pusta *Corydalis bulbosa* i kokorycz wątła *C. labacea*, zawilec żółty *Anemone ranunculoides*, ziarnopłon wiosenny *Ficaria verna* = *Ranunculus licaria*, złocień żółta *Gagea lutea* oraz przylaszczka pospolita *Hepatica nobilis*, a więc gatunki charakterystyczne dla wilgotnych łąk, a także lasów łęgowych. W maju rozwijają się gatunki spotykane zazwyczaj w buczynach: szczyr trwały *Mercurialis perennis*, marzanka wonna *Asperula odorata*, perłówka jednokwiatowa *Melica nutans* i kostrzewa leśna *Festuca altissima*. Przed wojną występowały tu także takie gatunki, jak: uludka leśna *Omphalodes scorpioides* i przetacznik górski *Veronica montana*, których ostatnio na Ostrzycy nie obserwowano. Godna uwagi jest obecność paprotnika kolczystego *Polystichum aculeatum*, którego populacja w 1990 r. obejmowała już tylko trzy okazy, należy się zatem liczyć z jego wymarciem na tym terenie.

Proces ten nie zagraża (przynajmniej w najbliższych latach), innym gatunkom paproci, szczególnie bogato porastającym podszczytowe skały. Występują tu: zanokcica północna *Asplenium septentrionale*, zanokcica skalna *A. trichomanes* (ta tylko na jednym stanowisku, lecz obficie) oraz ich mieszańce *A. × alternifolium*, paprotnica krucha *Cystopteris fragilis*, paprotka pospolita *Polypodium vulgare*, nerecznica samcza *Dryopteris filix-mas* i wietlica samicza *Athyrium filix-femina*. W XVII w. obecny był na tym terenie jęczyznik zwyczajny *Phyllitis scolopendrium*, wyginął jednak jeszcze przed końcem XIX w. Paprocie te tworzą rzadkie w Polsce zespoły naskalne, m. in. zespół paprotnicy kruchej *Bartramio-Cystopteridetum* i zespół zanokcicy północnej *Asplenietum septentrionalis*.

Cała flora rezerwatu (o powierzchni zaledwie 2,39 ha) liczy około 180 taksonów roślin naczyniowych, z czego 4 znajdują się pod ochroną. Są to: lilia złotogłów *Lilium martagon*, konwalia majowa *Convallaria maialis*, bluszcz pospolity *Hedera helix* i, coraz rzadziej spotykany, wawrzynek wilczelyko *Daphne mezereum*.

Mimo stosunkowo dobrze zachowanego naturalnego charakteru roślinności, w większej części rezerwatu zagrażają jej zmiany synantropizacyjne. Dwa z jej źródeł: otoczenie wzgórza przez obszary zagospodarowane i prowadzący na jego szczyt szlak turystyczny, powodują sporadyczne pojawianie się gatunków takich, jak: wrotycz pospolity *Tanacetum vulgare*, kosmatka polna *Luzula campestris*, tasznik pospolity *Capsella bursa-pastoris*, babka zwyczajna *Plantago maior* i starzec lepki *Senecio viscosus*. Nie powoduje to jednak wypierania gatunków rodzimych. Największe spustoszenia są dokonywane przez Nadleśnictwo Złotoryja, które wykorzystuje gospodarczo otaczające rezerwat lasy. Fitocenozy, w których runie po-

zostały jeszcze ślady świadczące o ich grądowym charakterze, pozbawiono naturalnych gatunków drzew, wprowadzając na ich miejsce świerk *Picea abies*, modrzew *Larix* sp., a nawet północnoamerykański dąb czerwony *Quercus rubra*. W ich poszyciu intensywnie rozwijają się gatunki porębowe, np. bez czarny *Sambucus nigra* i wierzba iwa *Salix caprea* oraz acydofilny jarzab pospolity *Sorbus aucuparia*. W runie rośnie licznie jeżyna węzowa *Rubus serpens*, trzcinnik piaskowy *Calamagrostis epigeios*, wiechlina gajowa *Poa nemoralis*.

W samym rezerwacie zjawisko ubożenia flory zaczynamy obserwować na stoku północnym, gdzie wyręby prawie przylegają do jego granicy. Coraz obficie zaczyna rozwijać się tam pokrzywa zwyczajna *Urtica dioica*, wypierając powoli gatunki leśne, np. paprotnik kolczysty. Z obszaru wyrębów dostają się tu również: szczaw tępolistny *Rumex obtusifolius* i kędzierzawy *R. crispus*, wierzbowka koprzyca *Chamaenerion angustifolium* oraz poziewnik szorstki *Galeopsis tetrahit*. Dla dalszej, skutecznej ochrony rezerwatu należałoby zaprzestać użytkowania gospodarczego lasów w promieniu co najmniej 1 km od jego granicy. Inaczej w ciągu najbliższych 50 lat znaczna jego część może stracić swoje naturalne, przyrodnicze walory.

Większą uwagę należałoby także zwrócić na rośliny występujące w rezerwacie w małych liczebnie populacjach (ryc. 1: paprotnik kolczysty, oman szlachtawa, wawrzynek wilczczyko, wyka grochowata, zanokcica skalna), którym grozi stosunkowo szybkie wyginiecie. Spośród gatunków podawanych z tego terenu przed wojną nie odnaleziono aż dziesięciu (z nie wymienionych do tej pory należy zwrócić uwagę na storczyk — butławnik czerwony *Cephalanthera rubra*).

„Ostrzyca Proboszczowicka” zasługuje więc na uwagę nie tylko ze względu na swoje walory krajobrazowe i geologiczne, ale także z florystycznego punktu widzenia jako ostoja wielu interesujących gatunków roślin.

Krzysztof Świerkosz

PIŚMIENICTWO

Birkenmajer K. 1967. *Bazalty dolnośląskie*. Ochr. Przyr. 32: 225—227.

Browicz K. 1959. *Gatunki z rodzaju Cotoneaster Ehrh. w Polsce*. Arboretum Kórnickie IV.

Limpricht K. G. 1876. *Laubmoose und Lebermoose (Kryptogamenflora von Schlesien)*. Breslau.

Pax F. 1915. *Schlesien Pflanzenwelt*. Gustav Fischer Verlag, Jena.

Schube T. 1903. *Die Verbreitung der Gefässpflanzen in Schlesien preussischen und österreichischen Anteils*. Breslau.

Zarzycki K., Wojewoda W. (red.) 1986. *Lista roślin wymierających i zagrożonych w Polsce*. PAN, Kom. Ochr. Przyr. i IB, PWN, Warszawa.

Bagno pod Aleksandrowem — projektowany rezerwat torfowiskowy

Teren proponowany do objęcia ochroną rezerwatową jest położony na północ od Aleksandrowa, w gminie Wiązowna, w województwie warszawskim, w granicach Mazowieckiego Parku Krajobrazowego. Torfowisko wchodzi w skład należącego prawie w całości do lasów państwowych uroczyska Aleksandrów (nadleśnictwo Celestynów). Ochrona ma objąć rozległą torfiankę (ponad 5 ha lustra wody), z bardzo urozmaiconą linią brzegową — z licznymi zatokami, półwyspami, kępami i grzędami — oraz otaczające mszary, szuwały, łąki, łozowiska i drzewostany brzoźowo-sosnowe, o łącznej powierzchni około 20 ha.

Opisywane torfowisko leży na granicy Kotliny Warszawskiej i Wyszczyny Siedleckiej, na wysokości około 105 m n.p.m., w obniżeniu otoczonym przez wydmy o wysokościach względnych do 10 m.

Roślinność bagna obejmuje wiele interesujących gatunków (w tym 8 objętych ochroną gatunkową) i wykazuje wyraźne zróżnicowanie przestrzenne. Północno-wschodnią część torfowiska ma charakter wyraźnego dystroficzny — jest zajęta na dużej powierzchni przez pło torfowcowe z torfowcem ostrolistnym *Sphagnum acutilolium*, żurawiną błotną *Oxycoccus quadripetalus* i masowo występującą roslczką okrągłolistną *Drosera rotundifolia*, w innych miejscach z welnianką wąskolistną *Eriophorum angustifolium*. Miejsca położone wyżej porastają kępy welnianki pochwoatej *Eriophorum vaginatum*, płonnika *Polytrichum* sp. oraz bagno zwyczajne *Ledum palustre* i borówka bagienna *Vaccinium uliginosum*, występujące również licznie w przylegającym lesie z brzozą brodawkowatą *Betula verrucosa*, brzozą omszoną *B. pubescens* i sosną zwyczajną *Pinus sylvestris*. W runie dominuje trzęślica modra *Molinia coerulea*, a w miejscach suchszych borówka czernica *Vaccinium myrtillus*, między którą trafia się widłak jałowcowaty *Lycopodium annotinum*.

Środkową część torfowiska zajmują rośliny wodne: rdestnica pływająca *Potamogeton natans*, rzęsa drobna *Lemna minor* i bardzo liczne grzybienie białe *Nymphaea alba*, a płytsze miejsca pływacz *Utricularia* sp.

W strefie przybrzeżnej występują: turzyce — dzióbkwata *Carex rostrata* (najliczniejsza), pęcherzykowata *C. vesicaria*, nitkowata *C. lasiocarpa*, ponikło błotne *Heleocharis palustris*, tojeść bukietowa *Lysimachia thyrsiflora*, siedmiopalecznik błotny *Comarum palustre*, palka szerokolistna *Typha latifolia*, trzcina pospolita *Phragmites communis*, jeżogłówka gałę-